

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלידי ישיבת הר עציון
שיעורים בדרכיה: אישה והלכה
צוות דרכיה, לורי נוביק

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

צניעות

מהי המשמעות של צניעות?

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפון, שיינע גולדברג, והרב דוד ספרלינג

תרגום: רונית בוכריס ושיראל גרסון | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

'דרכיה' מתמקד בחינוך הלכתי, תוך הצגת מגוון פרספקטיבות. מאמרים אחדים, כולל הנוכחי, מתמקדים יותר ברעיונות ונוקטים עמדה. אנו מקווים שתמצאו אותו משכיל ומעורר מחשבה.

מהי צניעות?

מיכה הנביא מזקק את מחויבותינו לה' לשלושה עקרונות מרכזיים:

מיכה ו', ח

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת עם אלהיך:

שני הערכים, משפט וחסד, מופיעים יחד פעמים רבות בתנ"ך, לעתים קרובות אף בגילוי מתח מסוים ביניהם, שהרי משפט נוקשה עלול להתנגש עם מידת החסד.¹ צירופם גם יחד מורה על הצורך למצוא את האיזון ביניהם. הקב"ה מדגים את שניהם, ועלינו ללכת בדרכיו.

אולם היסוד השלישי – הצניעות – מופיע רק פעמיים בתנ"ך (כאן ובספר משלי י"א, ב: "ואת צנועים חכמה"), עובדה המקשה מעט על הבנת הביטוי. שורש המילה הוא צנ"ע, ופירושו הסתרה, דיסקרטיות או ענווה.

מה דורשת מאיתנו ההוראה להתהלך בצניעות עם האלוקים? מה מוסיפה ההליכה בצנעה לעשיית משפט ולאהבת חסד?

---

¹ המהר"ל בפירושו על פסוק זה אפילו מכנה אותם הפכים:

נתיבות עולם, נתיב הצניעות א

דכתיב ועשות משפט ודבר זה הוא הפך החסד.

בעל התניא (שער היחוד והאמונה, פרק ד) טוען שבעולם הבריאה הקב"ה בגדולתו האין-סופית מכיל באיחוד שבו את שתי המידות הללו, ורק בעולם האנושי הן נראות כהפכים.

צניעות גופנית

מידת הצניעות באה לידי ביטוי גם בממד הגופני. רבי יצחק מקורביל, מחבר 'ספר מצוות קטן' (סמ"ק) ואחד ממוני המצוות הראשונים, מבאר שמידת הצניעות שעליה מדבר מיכה הנביא קשורה לאמור בתורה על קדושת המחנה:

דברים כ"ג, טו

כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלִתֵּת אִיבֶיךָ לִפְנֵיךָ וְהָיָה מִחֲנִיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר, וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ.

השורש צנ"ע אינו מופיע בפסוק זה, אך הפסוק אכן עוסק ברעיונות קרובים. חז"ל מפרשים כי הפסוק עוסק באיסור החל על נשים וגברים לבטא את שם ה' כנגד "ערוות דבר", כלומר כנגד איברי מין חשופים.² מדרבנן, האיסור מתייחס גם למקומות האחרים המכוסים שבגוף (שבגדריהם נעסוק במאמרים אחרים באתר),³ או לצורות שונות של חשיפה. הסמ"ק מגדיר חלק זה של הפסוק כמצווה בפני עצמה.⁴

מעבר להחלת הפסוק על הצורך בכיסוי הערווה, לומדים ממנו שהתורה קושרת בין מצוות הצניעות ובין קדושת המחנה והשראת השכינה בו. התורה מלמדת אותנו שכדי להתקדש עלינו לפרוש מהצדדים הבהמיים הקיימים בנו. זהו יסודה של מצוות כיסוי הצרכים, שלא לנהוג כבהמות שאינן מכסות את צרכיהם. כיסוי הצרכים מלמד את האדם להבדיל את עצמו מן הבהמה ולכבד את גופו. כך גם מצוות ההימנעות מראיית דבר ערווה, הכלולה בפרשה זו, מטרתה יצירת גבולות והבדלה מסוימת מהעולם הגשמי על מנת לשמור על פרטיותו וכבודו.⁵

הרעיון הזה, שהכיסוי הוא הצנעה לשם כבוד ולא דחייה של דבר בזוי, קיים, להבדיל, גם ביחסינו אל דברים שבקדושה:

משלי כ"ה, ב

כָּבֹד אֱלֹקִים הַסֵּתֵר דָּבָר...

דינה הכהן מביאה רעיון זה לידי ביטוי במילים הבאות:

² שבת קנ ע"א

כתיב (דב' כ"ג, טו) ולא יראה בך ערוות דבר ההוא מיבעי ליה לכדרב יהודה, דאמר רב יהודה ועכו"ם [=עובד כוכבים ומזלות] ערום אסור לקרות קרית שמע כנגדו מאי איריא עכו"ם [=עובד כוכבים ומזלות] אפי' [=אפילו] ישראל נמי ספר יראים סימן שצב פי' [=פירושו] ערוה אותו מקום של איש ואשה דכתיב ערוות אחותך לא תגלה שולחן ערוך אורח חיים ע, ד אסור לקרות כנגד ערוה משנה ברורה שם ס"ק יט

כנגד ערוה – דכתיב כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערוות דבר וגו' מכאן למדו חכמים שבכל מקום שה' אלקינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בק"ש [=בקריאת שמע] ותפלה או בד"ת [=בדברי תורה] צריך ליזהר שלא יראה ה' בנו ערוות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו... וכן שלא יהיה אז ערום שע"ז [=שעל ידי זה] מתראה ערוה שלו כלול ג"כ [=גם כן] במקרא הזה.

³ אמנם ההקשר בפסוק עוסק בכיסוי הצואה של האדם, מדין קדושת המחנה, אולם חז"ל הבינו שמילה "ערווה" רומזת לשימוש הרגיל שלה בתורה – לענייני עריות, ומכאן ש"ערוות דבר" היינו דבר הקשור לעריות.

⁴ סמ"ק מצווה פג

שלא יראה בך ערוות דבר שנאמר (דברים כג) 'לא יראה בך ערוות דבר' ואמרו חכמים היה רוחץ במים עכורים שאין ערוותו נראית... וכן טפח באשה ערוה אם הוא מגולה...

⁵ הצנעה לשם כבוד עולה גם מפירוש רש"י לפסוק בישעיהו המתאר את מעשה מרכבה כך: רש"י, ישעיהו ו:ב

בשתים יכסה פניו - שלא יביט לצד השכינה.

ובשתים יכסה רגליו - לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו.

כלומר, כשם שכיסוי הפנים בפני השכינה הוא דרך כבוד, כך גם כיסוי הרגליים הוא דרך כבוד הנובע מהקירבה היתרה, שלא להיחשף בפני השכינה. וכך גם אצל בשר ודם – צניעות הגוף היא דרך כבוד, והיא היוצרת כלים והמאפשרת השראת שכינה במחנה ישראל.

דינה הכהן, "צניעות" בדרך יהודית, עמ' 117

"מלא כל הארץ כבודו" – האדם מתכסה מפני כבודה של שכינה, השכינה היא כולה רוחניות, ואילו האדם מורכב מגוף ונשמה, מחומר ורוח. אם ברצונו להתעלות ולהידבק בשכינה... להשליט את הרוחניות על הגשמיות... אין בכך שלילת הגוף ודיכוי, אלא שליטה בו והעלאתו לספירה של רוחניות.

מיכה מקשר בין השראת השכינה במחנה ובין השראת השכינה על האדם הפרטי, ולכן הוא אומר "והצנע לכת עם אלוהיך", כלומר רצונך להיות "עם אלוהיך" – הצנע לכת! צור גבולות בין הרוחני שבך לבין חלק מהפן הגופני שבך. כמו כן, אנו נדרשים ויכולים להפריד בינינו לבין סביבתנו הפיזית, ולהתוודע לכך שההוויה שלנו היא יותר מטבע, בשר ודם.⁶ כבני אדם נבראנו בצלם א-לוהים ואנו זוכים לעמוד לפני ה'.

אנו מצניעים את תפקודינו הבהמיים ביותר כהצהרה שאנו יותר ממה שמעשים אלה משקפים. יתרה מזאת, אנו פועלים באופן זה בנאמנות לרצון ה', וכהתוודעות אל הנוכחות האלוקית.

על ידי יצירת גבולות שבאים לידי ביטוי בהלכות צניעות הגוף אנו יכולים לייצר מערכות יחסים עם ה' ועם אחרים המשקפות את קדושתנו הפנימית ומשאירות מקום גם לפנימיות של האנשים הסובבים אותנו.

הסמ"ק מרחיב רעיון זה, ומגדיר התנהגות כזו של תיחום ויצירת גבולות כחלק ממצוות הצניעות:

ספר מצוות קטן, מצוה נז

היות צנוע דכתיב (דברים כג) והיה מחניך קדוש, וכתוב (מיכה ו) והצנע לכת עם אלקיך, ואמרו חכמים אין צנוע אלא הצנוע בבית הכסא... וגם בתשמיש המיטה צריך להיות צנוע, גם בכל דבר צריך להיות בצניעות ולא בפריצות, ובכלל זה יש וכסית את צאתך דסמוך ליה. וכן יש לנו לעשות צניעות בשעת תורה ותפילה... וצריך להרחיק מן הצואה וממי רגלים...

דווקא ברגעים שבהם אנו נתונים ביותר לצד הפיזי שלנו, כגון בעת עיסוקינו בתשמיש המיטה או בהפרשות גופניות, טמון הסיכון הגבוה ביותר לפריצת גבולות ולזניחת קדושתנו, המבדילה בינינו לבין בעלי החיים. שמירה על פרטיותם ועל צניעותם⁷ של רגעים אלו משאירה אותנו מכוונים אל הקדושה.

הסמ"ק רומז לכך שבית הכסא ושעת התשמיש הם רק דוגמאות למצבים שבהם בולט הצורך בצניעות, אולם לאמיתו של דבר במצווה זו כלול "גם כל דבר צריך להיות בצניעות", כלומר כל הליכותיו של האדם.

צניעות כעיקרון

הצניעות שולחת אותנו למקום של התייחסות פנימית אל עצמנו ואל ייצוגנו כלפי העולם.

בשונה מהסמ"ק, שאר מוני המצוות המוקדמים אינם מונים את הצניעות כמצווה בפני עצמה (גם שהם מקבלים את האיסורים שהוא מזכיר בה), אלא כעיקרון מהותי ומוסרי המקיף את כל המצוות. לדבריהם, הדרכה זו אינה מתייחסת דווקא לענייני צניעות הגוף, אלא הדרכה כוללת כיצד אמורים להתהלך לפני ה' ולקיים את מצוותיו.

ר' יהושע אבן שועיב (מתלמידי הרשב"א, חי במאה ה-14 בספרד) מבהיר רעיון זה:

דרשות ר"י אבן שועיב, פרשת ויקרא

⁶ לפי הרב יוסף דב סולובייצ'יק, חלק מאנושיותנו הוא פיתוח מודעות לכך שהננו יותר מאשר המשך של הסדר הטבעי של העולם בלבד. בהרבה מובנים יש ביכולתנו לשנות את הטבע ולעצבו כרצונו. במובנים אחרים, אנחנו מתוסכלים ממגבלות כוחותינו ומאי יכולותינו להשיג שליטה בחלק מהתחומים הבסיסיים ביותר בחיינו. הרב סולובייצ'יק קורא למודעות זו עימות (confrontation).

נמצא כאן.

⁷ רבי משה אלשיך (המכונה "האלשיך הקדוש") מבאר את הביטוי "עם אלקיך" שבדברי מיכה: אלשיך ויקרא א

שתהיה לך הצנע לכת במקום שאתה עם אלקיך בלבד, ואין זרים אתך ואין רואך זולתו יתברך..

כי מלת והצנע חוזר על חסד ומשפט ואינה מצוה בפני עצמה אלא פירוש, כלומר, שיעשה אדם חסד והמצות בצנעה לשם שמים, לא להתגדל, כי אפילו המצות שאין אדם יכול לעשותן בצנעה כקבורת מת והכנסת כלה כתיב ביה והצנע, כל שכן האחרות...

כלומר הציווי "עשות משפט ואהבת חסד" מתייחס לעצם קיום המצוות, ואילו הציווי השלישי – "והצנע לכת" מתייחס לאופן שבו מקיימים את כל המצוות.

הבנה כזו של מושג הצניעות נלמדת מהדיון שבגמרא על הפסוק במיכה:

סוכה מט ע"א

דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך"? 'עשות משפט' זה הדין, 'ואהבת חסד' זו גמילות חסדים, 'והצנע לכת עם אלקיך' זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה. והלא דברים קל-ווחומר: ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא אמרה תורה הצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה!

רש"י מסביר שלדעת רבי אלעזר "הצנע לכת" מדבר על הדרך הראויה להכנסת כלה ולווית המת – על פי פסוק מקהלת (ז', ב) המשתמש במילה "לכת" ביחס להליכה לבית משתה (חתונה) ולבית האבל (לוויה): "טוב ללכת אֶל בֵּית אָבִל מִלֶּקֶת אֶל בֵּית מִשְׁתָּה..."

רש"י סוכה מט ע"ב

הוצאת המת והכנסת כלה – דכתיב בהו לכת, "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" (קהלת ז) אף שם צריך הצנע, לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה, ולא להנהיג קלות ראש בעצמו.

מדברי רש"י נראה כי האזרה המיוחדת על הצנעה נדרשת בהקשרים אלו משום שבסעודה הנעשית ברבים עלולים להגיע לידי קלות ראש (ובפרט בסעודת חתנים שנהגו להשתכר בה). לפי זה הצניעות הנדרשת היא מידת האיפוק – "לסעוד במידה נאה ולשמוח במידה נאה".

אמנם בעל מצודת דוד מפרש כך את הפסוק במיכה:

מצודת דוד, מיכה פרק ו פסוק ח

כי אם - ר"ל [=רוצה לומר] אין שום דבר כ"א [=כי אם] לעשות משפט ולאהוב את הצדק וללכת עם אלהיך בדרכי מצותיו בצנעה, לא בפרסום רב ולהתייהר.

לפי פירושו נראה שהצנעה הנדרשת באירועים שבפרהסיה משמעותה הימנעות מהפירסום ומההירות הבאה בעקבותיו. הנביא אומר לנו שגם מצוות שהן פומביות או משוחררות בהגדרתן יש לקיים באופן מוצנע ומדוד.⁸

ניתן לומר שהציווי מתייחס גם למחשבת האדם ולא רק למעשים. דווקא באירוע הנעשה בפרהסיה עלול אדם לחשוך להיות במרכז הבמה ולתפוס את מרכז תשומת הלב.⁹ על זה בא הציווי ללמדנו להיות חלק מן הקהל.

במונחים מודרניים, אנו יכולים לחשוב על הצניעות כהפך הנרקסיזם.¹⁰ קיום המצוות אינו נעשה בעבור האגו. הוא נשמר בהסתרה כדי להבטיח את העובדה שאנו פועלים למען ה' ולפני ה' ולא על מנת להרשים אחרים.

---

8 לפי הגמרא, "לווית המת" ו"הכנסת כלה" כלולים בחצי השני של הפסוק, "והצנע לכת", והן דוגמאות לדברים שנעשים בפרהסיה ולכן הצניעות נדרשת בהם. אולם בעל 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת כי תצא, ד"ה "היוצא מזה") מפרש דווקא את חציו הראשון של הפסוק, "עשות משפט ואהבת חסד", כמתייחס לדברים הנעשים בפרהסיה ולדבריו מיכה הנביא מציב שני עניינים מנוגדים המשלימים זה את זה: מצד אחד המשפט והחסד, שקיומם בדרך כלל נעשה בפרהסיה, ומהצד השני "הצנע לכת".

9 אמרה שנונה מיוחסת לאליס, בתו של נשיא ארה"ב תיאודור רוזוולט, ביחס לאביה: "תמיד הוא רצה להיות הגופה בכל לווייה, הכלה בכל חתונה, התינוק בכל הטבלה".

¹⁰ הגדרה ששמעתי מפי הרבנית דינה גרבר.

דינה הכהן בספרה "בדרך יהודית" כותבת על כך במילים הבאות:¹¹

דינה הכהן, בדרך יהודית, צניעות (עמ' 118)

שתי התביעות המוסריות אשר הצניעות מעמידה בפני האדם – לא לחיות חיי ראוהו, ולא לקנא בחברו ובהישגיו, אלא לשמוח בחלקו אשר חלק לו ה'.

צניעות כשילוב

האם להגדרת הצניעות כמצווה ממצוות התורה, או כהנחיה רעיונית כללית, יש השלכה על האופן שבו נאמץ את ערך הצניעות לחיינו?

מידת הצניעות היא משמעותית בכל מקרה. גם כאשר אנו ניגשים אל הצניעות כאל מצווה מעשית מסוימת המתייחסת להתנהגות גופנית, אל לנו לשכוח את המובן הרחב יותר שלה. כל מעשה שלנו אמור להיות מואר על ידי מודעות מלאת ענווה אל הנוכחות האלוקית ולשקף את העובדה שהיננו בראש ובראשונה עבדי ה', ובפרט מידת הצניעות, שמהותה הוא הזיכרון שאנו עומדים כעת לפני ה'.¹²

ההגדרה של הצניעות כמצווה מסוימת אינה באה לגרוע ממשמעותה הרחבה, אלא לקבע אותה ולבצר את מעמדה. אנשים רבים מתקשים להתייחס לעקרונות כלליים באותה רצינות שבה הם מתייחסים למצוות מעשיות המוגדרות היטב ולכן חשוב שנקבע גדר מעשי. כאשר הסמ"ק מונה את הצניעות כמצווה בפני עצמה, הוא מצביע על כך שזה לא משנה כמה מושג הצניעות הוא רעיוני, כללי ורחב, הוא אינו רק אידיאל. התנהגות צנועה היא חובה לכל דבר.

הרבנית מיכל טיקוצ'ינסקי מסבירה שצניעות היא גם עיקרון וגם מצווה, ולכן היא מופשטת מדי מכדי להגדיר אותה כשייכת רק לקטגוריה משפטית אחת.¹³

הרבנית ד"ר מיכל טיקוצ'ינסקי, "גדולה מסך חלקיה", אקדמות כט עמ' 70

החיבור בין שני הפסוקים, בין הקריאה המוסרית של הנביא ובין ההוראה המעשית של התורה, מעצב את הצניעות כערך רחב-היקף המתפרט גם לביטויים מעשיים בהקשרים קונקרטיים. כשם שחווית נוכחותו של הקב"ה מלווה את האדם בכל דרכיו, כך גם עניין הצניעות מתרחב למגוון של תחומים ולרמות שונות של חיוב. על כן, 'הלכות צניעות' אינן מרוכזות תחת כותרת אחת, ואין למצוא אותן סדורות במסכת אחת או בפרק אחד מספרות ההלכה.

הלכות צניעות אינן חטיבה מוגדרת ומכונסת, והן מוטמעות בהלכות רבות. אך עם זאת אין מדובר רק בעניין מידותי אלא בהלכות של ממש, בעלות תוקף מחייב כשאר ההלכות. מצד שני, ענייני צניעות שונים ורבים מתאחדים לכדי שאיפה אחת מקיפה, שמשמעה תפיסת הצניעות כעיקרון מנחה לחיים. הצניעות היא בעלת רכיב כפול: צניעות כערך מהותי מקיף, וצניעות כהדרכות מעשיות מחייבות, הקשורות לרוב לגוף.

ביצירת גבולות המתאימים לסיטואציה סביב חשיפה עצמית, גופניות והבעת האגו, נוכל לבנות יחסים עם הקב"ה ועם אחרים המשקפים את הקדושה שבנו ומשאירים מקום לקדושתם.

¹¹ את המושג צניעות מכילה הרבנית דינה הכהן (שם) בשלושה תחומים בהתנהלות האדם: א. צניעות האדם ביחס לא-להיו; ב. צניעות האדם בין אדם לחברו; ג. צניעות האדם בין אדם לעצמו.

¹² עם רעיון זה פותח הרמ"א את הגהותיו על השולחן ערוך בסימן הראשון, העוסק בין היתר בענייני הצניעות: רמ"א אורח חיים א, א

שויתי ה' לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כ"ש [=כל שכן] כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג, כד), מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת [=השם יתברך] ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ' נ"ב), ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב....

¹³ נמצא כאן.

כיצד באות בחינות שונות של צניעות לידי ביטוי בדברי חז"ל?
בספרות חז"ל אנו מוצאים קשת של התייחסויות למהותה של הצניעות. חלקם מדגישים ענווה והימנעות משבחים או מתשומת לב. אחרים מדגישים צניעות גופנית ואיפוק מיני, אך זהו אינו המוקד הייחודי של הדיון.

לדוגמא, חז"ל מתארים את מידת הצניעות שהייתה לרבי עקיבא, עוד בהיותו רועה צאן פשוט, כנקודה מרכזית באישיותו אשר קסמה לרחל, אשתו לעתיד:

כתובות סב ע"ב

רבי עקיבא רעיא דבן כלבא שבוע הוה, חזיתיה ברתייה דהוה צניע ומעלי. (=רבי עקיבא היה רועה צאנו של "בן כלבא שבוע". בתו [של כלבא שבוע] ראתה שהוא צנוע ומעולה).

חז"ל אינם מפרטים מהי הצניעות אשר ראתה רחל בעקיבא הרועה. הדגש כאן ככל הנראה הוא על אופיו והתנהלותו באופן כללי.

עוד תיאור של צניעות שהיא פחות מכוונת אל המישור הפיזי ניתן למצוא במדרש חז"ל על פעולתה של רחל אמנו למען לאה אחותה, שאותה קישרו חז"ל לצניעותו של שאול בעת המלכותו.

מגילה יג ע"ב

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול – זכה ויצאת ממנו אסתר. ומאי צניעות היתה בה ברחל... מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא [=לא היה יודע יעקב עד עכשיו בבוקר]. לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומה צניעות היתה בשאול, דכתיב: "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל".

גם רחל וגם שאול שומרים בסוד מידע חיוני ומוותרים על מרכז הבמה, אפילו במחיר של ויתור על המגיע להם. רחל מוותרת על בחיר ליבה יעקב, ושאול מוותר על המלוכה.

הגדרת מסירת רחל את הסימנים ללאה כצניעות היא חידוש גדול, שכן היא הייתה כרוכה בהטעיית יעקב בענייני אישות – מה שלכאורה יכול להתפרש כמעשה בלתי צנוע. ועם כל זה מעשה זה של רחל מהווה סמל לצניעות, כיון שבמקרה הספציפי שאליו נקלעה היה זה מעשה ראוי לשבח והיה בו ויתור גדול מצדה.

יחד עם זאת, מדרשי חז"ל אחרים מדגישים את הפן הגופני של הצניעות. לדוגמא, בצניעותה של רות:

רות רבה, פרשה ד, ט

כיון שראה אותה [בעז] נעימה ומעשיה נאים, התחיל שואל עליה. כל הנשים שוחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת, כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה, כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה...

המדרש פותח בהצהרה כללית על התרשמותו של בועז מהתנהגותה הכללית של רות, וממשיך בתיאורים מפורטים של מעשיה הייחודיים של רות השומרים על צניעותה הפיזית, למרות חוסר הנוחות שבכך. אולם יש לציין שהמילה "מצנעת" (שומרת על צניעותה) מופיעה רק בתיאור השלישי, ביחס להימנעותה מלנהוג קלות ראש עם הקוצרים. אולי בא המדרש להדגיש בכך את מהותה של הצניעות כמידה מוסרית ולא רק כאיסור חשיפת הגוף. כאן, הפן הפיזי הוא רק חלק מהתמונה. אמנם הפן המיני והפן הפיזי משחקים תפקיד מרכזי בדיונים על צניעות, אך הם לא אמורים להאפיל על פנים אחרות של הדיון.

צניעות וכבוד עצמי

קיימת לעיתים נטייה לזהות את הצניעות כתנועה נפשית הנובעת מבושה. אולם לאמיתו של דבר, כשם שקיום מצווה באופן נסתר אינו מעיד על בושה במצווה, כך גם פעולות אחרות המגבילות חשיפה עצמית והתרחקות מניסיון להרשים אחרים אינן מעידות על בושה.

האזכור השני של השורש צנ"ע בתנ"ך מופיע בפסוק במשלי המנגיד בין התנהגות צנועה חיובית ובין עזות פנים שמביאה לידי בושה:

משלי י"א, ב

בֹּא זָדוֹן וַיְבֵא קִלּוֹן וְאֵת צְנוּעִים חֲכָמָה.

בהסברו לפסוק לוקח המהר"ל רעיון זה צעד אחד קדימה, ומקשר את הצניעות למידה ההפוכה לדעתו מבושה – הכבוד:

מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב הצניעות א

וקרא הכתוב הכנסת כלה והלוית המת והצנע לכת עם אלהיך, כי הצניעות הוא הכבוד בעצמו וכאלו אמר הכתוב שידבק בצניעות שהוא הכבוד...

כאשר אנשים מתנהלים בצניעות, במישורים שונים, הם מכבדים בתבונה את גבולותיהם שלהם ואת אלה של אחרים, ובדרך זו הם מעוררים כבוד. הם אינם כופים את הצלחותיהם או את צרכיהם על אחרים כדי לקבל אישור וגיבוי חברתי. חשיפת יתר, ללא גבולות, מובילה אל בושה. מי שמתנהל בצניעות חושף את עצמו רק כאשר הדבר נדרש, מבלי לתפוס או להכתיב את המרחב החברתי.

הצניעות כנתינת מקום של כבוד במישור החברתי באה לידי ביטוי גם בברכתו של בלעם:

במדבר כ"ד, ה

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל.

חז"ל דורשים שברכה זו עלתה במחשבתו של בלעם כאשר "ראה את ישראל שוכן לשבטיו":

תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא דף ס ע"א

וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה, אמר: ראוי הללו שתשרה עליהם שכינה.

מידת הצניעות שבישראל הגדירה מקום של כבוד לכל משפחה ומשפחה, לבל תכפה משפחה את עצמה על פרטיותה של חברתה. בלעם הבין שנתנית כבוד בין משפחות לבל תדחקנה זו את פרטיותה של זו היא המתכון להשראת שכינה ציבורית.

הרב נחום לם מרחיב על הקשר שבין כבוד עצמי לצניעות, ועל האופי האישי והבין-אישי של כל אחד מהם:

הרב נחום לם, "צניעות: רעיון אוניברסלי", שבעים פנים, 5-193

הסתרה היא הסיבה, כמו גם התוצאה של כבוד. אדם בעל כבוד ינהג באופן התואם את הצניעות. הצניעות תאפיין את התנהלותו ואישיותו כהשתקפות של אותה תחושת ערך פנימית... לאדם בעל כבוד עצמי אין שום צורך להחצין את מעלותיו כאות הצטיינות ולהציג אותם בפני העולם... צניעות מתייחסת לכבוד עצמי ולכבודם של אחרים גם יחד... צניעות פירושה שמירה על פרטיותו של האדם עצמו ועל פרטיותם של אחרים הבלתי ניתנת להפרה, או במילים אחרות, צניעות היא כבוד לשלמות האגו של האדם, למהותו.

הצניעות מאפשרת לנו להתמקד במהות. כאשר אנו חדלים להחצין את תכונותינו ולהשוותן עם אחרים אנו מאפשרים להגדיר ולברר לעצמנו את רגשותינו ומחשבותינו בישרות, ללא כחל וסרק.

הרבנית דינה הכהן מוסיפה כי צניעות, המבוססת על דאגה כנה וכבוד לאחר, יכולה להוות תיקון חשוב לחומרנות ולחושפנות.

הרבנית דינה הכהן, שיויתי ה' לנגדי תמיד, כתנות אור 9-278

שתי התביעות המוסריות אשר הצניעות מעמידה בפני האדם - לא לחיות חיי ראוה ולא לקנא בחברו ובהישגיו אלא לשמוח בחלקו אשר חלק לו ה' - עומדות בניגוד מוחלט למגמה הקיימת בחברה המודרנית... לראות ולהראות, להפגין ולפרסם כל דבר שקינית, שהשגת, שלמדת, כדי שכל האנשים בחברתך ידעו שהתקדמת.

אם צניעות מוגדרת בחלקה במושגים של אינטרקציות חברתיות, האם היא משתנה כאשר נורמות חברתיות משתנות?

אותם אלמנטים של צניעות אשר אינם תלויים בתנאים חברתיים הם מוחלטים ובלתי משתנים. חובתנו להצניע לכת עם אלוקים היא נצחית ואינה תלויה כלל בחברה או בנורמות של תרבות כזו או אחרת. כיום, כאשר חופש וטבעיות הפכו לערך עליון כמעט יותר מכל ערך אחר, צניעות כלפי ה' עשויה להיתפס כנוגדת את התרבות. אך במקום הערכי שלה היא עדיין תקפה.

עם זאת, היבטים מסוימים של צניעות הקשורים לאינטראקציות שלנו עם אחרים ולמקומנו בחברה עשויים להשתנות יחד עם החברה. כאשר החברה מחשיבה התנהגות מסוימת כלא צנועה, ובהמשך הזמן אותה התנהגות הופכת לנורמה חברתית רווחת, אנשים עשויים להפוך לאדישים אליה עד כדי כך שהתנהגות כזו מפסיקה להתבלט כלא צנועה.

לדוגמה, סוגיית הישיבה המעורבת בחתונות. בקהילות יהודיות רבות גברים ונשים יושבים יחד בחגיגות חתונה, בעוד שקהילות אחרות נוהגות לפי הדעות האוסרות ישיבה מעורבת שכזו מתוך חשש לצניעות. בעל ה'לבוש', רבי מרדכי יפה, התיר ישיבה מעורבת בחתונות במקומות שרגילים בכך, אף על פי שידע שבדורות קודמים לא נהגו להתיר. הוא מצטט את השינוי ביחסים בין גברים ונשים שחל בדורו:

לבוש מרדכי, אורח חיים, מנהגים לו

ואין נזהרין עכשיו בזה, ואפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים... וכיון דדשו דשו.

בקהילות שבהן אנשים רגילים לחברה מעורבת, אין הדבר נתפס בעיניהם כמעשה פורץ גדר וממילא אינם מייחסים לזה עניין הסותר את מידת הצניעות.

אחד האתגרים בלימוד ההלכות הנוגעות לצניעות הוא הקביעה ביחס לכל דין ודין מדיני הצניעות האם הוא הלכה פסוקה שאינה נתונה לשינויים לפי הזמן והמקום, או שמא היא תלויה במנהג המקום. על כל אחד לברר כיצד למצוא את שביל הזהב של חיי צניעות המתכתבים עם המציאות העכשווית מחד, ושואפים אל ערכי הצניעות הנצחיים מאידך.

צניעות האישה

כפי שראינו בהרחבה, הצניעות היא מידת נפש של כבוד, ומשום כך היינו מצפים כי ההקפדה עליה צריכה להיות אצל גברים ונשים במידה שווה. אולם נראה כי לעיתים קרובות מושם דגש רב על צניעותן של הנשים דווקא. המדרש אף מתאר שבתהליך יצירת האישה, בכל שלב ביצירתה אלוקים חוזר ואומר לאישה שעליה להיות צנועה.

בראשית רבה יח, ב

ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה: תהא אשה צנועה, אשה צנועה.

מדרש זה מעניין במיוחד, מכיוון שהוא מתאר נקודת זמן שקודמת לקיומה של חברה או לאכילה האסורה מעץ הדעת. לפיכך ניתן לראות מדרש זה כמצביע על צניעות האישה כמהות בפני עצמה בעמידתה לפני האלוקים, ללא קשר לאופן שבו אחרים רואים אותה.

למה שזה יהיה כך? ההתמקדות בצניעותן של נשים נובעת לכאורה מחששות הקשורים לגוף האישה ולמיניותה, אותם חששות שבגללם עולות מדי פעם הסתייגויות מכך שנשים ימלאו תפקידים ציבוריים. חששות אלו גם מציפים דיון על אחריות הגבר בכבודה של האישה.

האם המוקד צריך להיות בצניעותן של נשים?

ניתן לחשוב כי א-סימטריה בהתייחסות אל צניעותם של גברים ונשים היא נחלת העבר. אולם לצערנו תודעה זו אינה משקפת רק מציאות של פעם. אחד התחומים שבהם תופעה זו באה לידי ביטוי היא בעולם הפירסום, שם ניתן יחס מועדף לתמונות מיניות של נשים יותר מאשר של גברים. אישה שנמצאת בתפקידים כאלו נבחנת בקפידה, במיוחד ביחס להופעתה.

גם אם עניינים אלו טרם הגיעו לאיזון, דרישות הצניעות בחברתנו, הטעונה מינית והעסוקה בחיפוש אחר היחשפות, התרחבו לכלול דגש מחודש הן על רגישות מצד גברים ביחס לאיך שהם מציגים את עצמם, והן מצד נשים ביחס להחפצת גברים.

לא קל ליישם את העקרונות המעשיים של הצניעות באופן מאוזן. אלו הם כמה מהאתגרים העומדים בפנינו: הגדרה אילו נורמות הן מוחלטות ואילו יש להתאים למציאות עכשווית; התייחסות אל הצניעות כנושא השייך לשני המינים; זהירות בצמצום הצניעות כמערכת של מגבלות על נשים בלבד; זהירות מהחפצת נשים או מהתייחסות אל הגברים כחסרי אונים השבויים בדחפיהם; מודעות להיבטים החיוביים של מיניות; לקיחת אחריות על הנחלת הצניעות בכל תחומי חיינו.

החוקרת הישראלית תמר ביאלה מתייחסת לחלק מנושאים אלו:¹⁴

תמר ביאלה, 'ללמד צניעות בצניעות', מאורות 7:2, 2009, עמ' 13

צניעות מינית מחייבת נשים וגברים באותה מידה. על כל אדם לקחת אחריות על מיניותו, ולא לנצל או לפגוע במיניות של אדם אחר. נשים צריכות לדאוג להימנע מניצול מיניותם של גברים, וגברים חייבים לדאוג להימנע מניצול מיניותן של נשים...

המסר שלה מהדהד במיוחד כעת, כאשר פרשיות חדשות של הפרת צניעות מתפרסמות תדיר.

הערך הייחודי של פנימיות האישה מוזכר כבר בתהילים:

תהלים מ"ה, יד

כל כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמְּשָׁבְצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה.

בפסוק זה מתוארת מידת הכבוד של האישה כפנימית. פסוק זה משמש בחז"ל כמקור לכך שראוי לאישה להימנע מחשיפה ציבורית שאינה הולמת את כבודה.¹⁵

על אף הדגש שניתן במסורות או בהלכות מסוימות על כבוד וצניעות האישה, ברור כי מידת הצניעות חלה גם על גברים.¹⁶ המאירי מציין נקודה זו:

בית הבחירה למאירי שבת קיג ע"ב

אף על פי שהצניעות משובחת אצל הכל, בנשים מיהא משובחת ביותר.

¹⁴ ניתן למצוא את המאמר כאן.

¹⁵ מסכת שבועות דף ל ע"א

אשה לאו אורחה, משום כל כבודה בת מלך פנימה רמב"ם הלכות אישות י"ג, א

שארן יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שכך כתוב {תהלים מה} כל כבודה בת מלך פנימה.

¹⁶ כפי שצוין לעיל, ההתייחסות הראשונה של הרמ"א בשולחן ערוך לצניעות שייכת בגברים ובנשים כאחד.

מדרש תנחומא דורש את הפסוק המדבר על כבודה של בת מלך כמלמד על ערך הצניעות כשמירה על הכבוד העצמי דווקא ביחס לגדולי מנהיגיו, משה רבנו ואהרון הכהן:

מדרש תנחומא, במדבר ג

כיון שהוקם המשכן אמר: יפה הוא הצניעות, שנאמר (מיכה ו): "והצנע לכת עם אלקיך", התחיל לדבר עמו באהל מועד. וכן דוד אמר (תהלים מה): "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה", בת מלך – זה משה, שנאמר (שמות ב) "ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן" ... ממשבצות זהב לבושה – זה אהרן, שנאמר (שמות כח) "ועשית משבצות זהב"...

המדרש מתאר שמטרת בניית המשכן הייתה דאגה לצניעותו של מעמד הנבואה. המדרש מברך שהתייחדות הדיבור ("עם א-לוהיך") עם משה צריכה להיות לפני ולפנים ("והצנע לכת"). את הצניעות הזו כינה דוד המלך בתהילים כ"כבודה של בת מלך". הצניעות היא בראש סדר העדיפויות אפילו עבור משה רבנו, ובמיוחד בתקשורת ישירה עם ה'.

בעוד שהביטוי "כל כבודה בת מלך פנימה" מהדהד במיוחד אל נשים, והמקורות מעודדים תפקידים פרטיים יותר לנשים, הפסוק ומשמעו, כמו מושג הצניעות בכלל, נכונים ושייכים לכולם.

להרחבה

1. כתנות אור: בירור אמוני בסוגית הצניעות מכון מופת, תש"ס. ניתן למצוא [כאן](#)
2. Lamm, Rav Norman, "Tzeniut: A Universal Concept," in Seventy Faces: Articles of Faith. Ktav .2002, pp. 190–202
3. טיקוצ'ינסקי, הרבנית מיכל, "גדולה מסכום חלקיה", אקדמות כ"ט (שבטתשע"ד), עמ' 69-77.